

ՍԱՏԹԵՈՍ ՎԱՐՊԱՊԵՏԻՆ ՔԱՐՈՉԸ՝ «ՍԱՐԳԸ ՊԱՏԻՒ ՈՒՆԵՐ՝
ԵՒ ԶՂԱՍԿՑԱԼԻ, ԱՆԲԱՆ ԱՆԱՍՈՒՆԵՐՈՒՆ ԶԱԲԱՍԱՐԵՑԱԼ ՈՒ ԱՆՈՆՑ
ՆՍԱՆԵՑԱԼ»¹ ԽՕՍՔԻՆ ՍԱՍԻՆ

Աստուածային զօրութիւնը, որ մեզ արարեց, նոյնը նաեւ կը նախախնամէ մեզ, որովհետեւ այս է Իր գործը: Նախ՝ ոչինչէն ստեղծելը, ապա գոյացնելն ու նոյնութեան մէջ պահելը, որպէսզի Իր արարչագործութիւնը չապականի: Սակայն, որովհետեւ մենք Իր պատուիրանը կորսնցուցինք՝ Իր ներկայութենէն զրկուեցանք: Թէեւ մահուամբ պատուհասեց մեզ, սակայն Իր ձեռքէն չհանեց մեզ, այլ՝ իւրաքանչիւրին կը խնամէ: Ասիկա ո՛չ թէ Իր գաղտնի եւ անյայտ զօրութեամբ, այլ՝ կը կամենայ, որպէսզի մեղքերէն էտ դարձնէ, երբ Մարգարէին միջոցով կը խրատէ, թէ՝ «հեռացէ՛ք ձեր մեղքերէն եւ ես ձեր մօտ վերադառնամ»²: Տակաւին, առաջին փառքը կը յիշեցնէ՝ որ մեզի տուաւ. [միաժամանակ] մեր անկարողութիւնը կը յայտնէ, ըսելով. «Մարդը պատիւ ունէր»³:

Նախ, տեսնենք թէ ի՞նչ կը նշանակէ «մարդ» ըսելը, քանի որ չըսաւ, թէ Ադամ պատիւ ունէր:

Գիտելի է, թէ «մարդ» ըսելը յատուկ անուն մը չէ, որ մէկ հոգի ցոյց կու տայ, ինչպէս Պետրոս կամ Պօղոս ըսելը, որ մէկ անհատ ցոյց կու տայ. այլ՝ հասարակ անուն է, ինչպէս երբ կ'ըսենք՝ քաղաք, աշխարհ, հրեշտակ, Աստուած, քանի որ ամբողջին կը վերաբերի եւ ոչ թէ յատուկ կերպով առանձինն մէկու մը կը դիմէ. նոյնպէս «մարդ» անունը ամբողջ մարդկային բնութիւնը կը ցուցնէ:

Դարձեալ՝ «մարդ» կ'ըսէ, որպէսզի ցուցնէ, թէ բոլորն ալ մեղանշելու կարելիութիւն ունին: Որովհետեւ ըսուած էր Ադամ, ոմանք կարծեցին, թէ ան միայն մեղանշեց եւ այլեւս ո՛չ ոք կը մեղանշէ:

Դարձեալ՝ միայն Ադամին «մարդ» ըսաւ, քանի որ ամբողջ բնութիւնը Ադամի մէջ էր, իսկ ուրիշ մը, որ անհատ է, բնութեան մէջ է, եւ ո՛չ

¹ Սաղմ. ԽԸ. 13, 21:

² Հմմտ. Մաղաք. Գ. 7: Երեմ. ԻԵ. 5:

³ Սաղմ. ԽԸ. 13, 21:

Թէ ամբողջ բնութիւնը Պետրոսի մէջ է: Այս այն պատճառով, որովհետեւ Ադամն է մեր բնութեան արմատը:

Դարձեալ՝ «մարդ»ը անունի անդրադարձութեամբ «դրամ» կը կոչուի, որ պատկեր ունի, եւ մարդը Աստուծոյ պատկերն է՝ ըստ Սուրբ Գրոց խօսքին, թէ՝ «Աստուծոյ պատկերն էր»⁴, որն այդ վայելչութեան արժէքը չհասկցաւ:

Դարձեալ՝ «մարդ»ը ըսելով ըսել կ'ուզէ, թէ իւրաքանչիւր մարդ երբ իր մօրմէն կը ծնի, ինչպէս Ադամը, որ հողէն ստեղծուեցաւ, անմեղ, արդար ու սուրբ է, իսկ յետոյ չիմանալով, չգիտակցելով իր անմեղութիւնը՝ մեղքերու պատճառով կը կորսուի:

Հիմա տեսնենք, թէ ինչ պատիւ ունէր մարդը, որովհետեւ կ'ըսէ. «Մարդը պատիւ ունէր»⁵:

Արդ, թէեւ Ադամի ստեղծումի ժամանակ, բազմաթիւ պատիւներ ունէր մարդը, այսինքն, քանի որ Աստուծոյ ձեռքի գործն էր, խորհուրդով արարուեցաւ, Աստուծոյ պատկերին նման կազմուեցաւ, բանական եղաւ, անձնիշխան, կրկին սեռերու միջնորդն էր, բոլոր ստեղծուածներուն գլուխը եղաւ, իրմէ ետք ստեղծագործութիւնը շաւելցաւ, եւ այլ նման բաներ, տակաւին, անոր կազմութենէն ետք Աստուած պատուեց զինք բազմապատիկ գեղեցիկ զարդերով:

Նախ՝ որովհետեւ անասուններու տեղը չգրաւ, այլ՝ դրախտին մէջ, որ անապականութեան տեղ էր, ըստ այսմ. «Զիմֆ փափկութեան դրախտին մէջ դրաւ»⁶:

Երկրորդ՝ որովհետեւ անոր ուրախակից ու ընկերակից հրեշտակները պատրաստեց, որոնք անմարմին բնութիւն էին, ինչպէս Տէրը կը պատմէ Աւետարանին մէջ. «Մարդ մը երկու ուղիներ ունէր»⁷:

Երրորդ՝ քանի որ մարդուն որպէս կերակուր անթառամելի ու անծորելի պտուղը տուաւ, երբ դրախտի մէջն էր՝ ըստ այսմ. «Դրախտի բոլոր ծառերէն կրնաք ուտել»⁸:

Չորրորդ՝ որովհետեւ մարդուն հագուստը լուսեղէն ըրաւ եւ ոչ թէ ինչ որ նիւթէ, որ կորստական է՝ ըստ այսմ. «Փառճով ու պատիւով պսակեցիր

⁴ Տէս Ծննդ. Ա. 27:

⁵ Սաղմ. ԽԸ. 13, 21:

⁶ Հմմտ. Ծննդ. Բ. 8:

⁷ Դուկ. ԺԵ. 11:

⁸ Ծննդ. Բ. 16:

զայն»⁹, որ է լոյսով, որ Երկրորդ Ադամը եւս՝ մեր Տէրը, Իր հագուստին պայծառութիւնը ցոյց տուաւ Թաբոր լեռան վրայ¹⁰:

Հինգերորդ՝ անոր [մարդուն] թագաւորութեան շնորհ տուաւ՝ աստուածաբար տիրելու բոլոր ստեղծութեաններուն վրայ՝ ըստ այնմ. «Ամէն ինչ անոր հնազանդեցուց, խաշնր...»¹¹:

Վեցերորդ՝ քանի որ անոր մարգարէութեան շնորհ տուաւ՝ գիտնալու համար ապագային կատարուելիքները՝ ըստ այնմ, որ կնոջ մասին մարգարէացաւ. «Ասիկա հիմա իմ ոսկորներէս ոսկոր է, այդ պատճառով պիտի ձգէ...»¹²:

Եօթներորդ՝ որովհետեւ զինք քահանայական պատիւով զարդարեց՝ հայր ըլլալու բոլորին՝ ըստ այնմ. «Որ բոլոր անասուններուն եւ գազաններուն անուններ դրաւ»¹³, ինչպէս աստուածային Գիրքը կը վկայէ:

Ութերորդ՝ քանի որ սրբնթաց էր, ինչպէս միտքը մարմինին մէջ, որովհետեւ ուր որ ուզէր, ակնթարթի մը մէջ կը հասնէր: Եւ յայտնի է, օձին խօսած ժամանակ անասուններն ու գազանները¹⁴ մօտիկ էին, քանի որ Ադամ դրախտին մէջ դրուեցաւ, ինչպէս կ'ըսէ Գիրքը¹⁵: Իսկ օձն ու անասունները դրախտէն դուրս էին: Իսկ դրախտը կ'ըսեն մօտիկ էր, քան ցամաք երկիրը, եւ նոյն ժամուն երկրի մէջէն աշխարհի եզերքը հասնիլը հնարաւոր չէր դանդաղ մարդու մը համար, հետեւաբար յայտնի է, թէ մարմինով սրբնթաց էր:

Իններորդ՝ որովհետեւ այնպիսի կարողութիւն ունէր, որ բոլոր անասուններուն, գազաններուն եւ ուրիշներուն կամքը կը ճանչնար ու ձայնը կ'իմանար, ինչպէս կարծէք մէկը իր ընկերոջ հետ խօսի: Եւ յայտնի է, քանի որ երբ օձը խօսեցաւ, կինը իմացաւ:

Տասներորդ՝ որովհետեւ ցաւ, տրտմութիւն եւ հեծութիւն չունէր, ո՛չ ալ ապականութիւն եւ մահ, այլ՝ անմահութեան մէջ էր:

Տասնմէկերորդ՝ քանի որ ո՛չ մէկ բանի կարօտութիւն ունէր, որովհետեւ [Աստուած] բոլոր արարածները մարդուն վայելքին համար տուաւ:

⁹ Սաղմ. Լ. 6: Եբր. Բ 7:

¹⁰ Տէս Մատթ. Ժէ. 1–2: Մարկ. Թ. 1–2: Դուկ. Թ. 28–29:

¹¹ Սաղմ. Լ. 7: Ա. Կորնթ. ԺԵ. 26:

¹² Ծննդ. Բ. 23–24:

¹³ Ծննդ. Բ. 20:

¹⁴ Ծննդ. Բ. 8:

¹⁵ Տէս Ծննդ. Բ. 7:

Տասներկրորդ՝ քանի որ մարդը Աստուծոյ խօսակից էր, բերնէ բերան կը խօսէր եւ ո՛չ թէ պատգամներով, ինչպէս յայտնի է Սուրբ Գիրքին մէջ¹⁶։

Տասներեքերորդ՝ որովհետեւ Աստուծմէ սիրուած էր, որպէս նոր բան մը, եւ յայտնի է պատուիրելէն, քանի որ պատուէրը սիրելիներուն է եւ ո՛չ թէ ծառաներուն՝ ըստ այնմ. «Տէր Աստուած Ադամին պատուիրեց»¹⁷։

Տասնչորսերորդ՝ որովհետեւ Աստուած Իր ստեղծածներէն ո՛չ ոք անոր [Ադամի] նման ըրաւ, ինչպէս կ'ըսէ Գիրքը, թէ՛ «Ադամի համար օգնական մը չգտնուեցաւ»¹⁸։

Տասնհինգերորդ՝ կատարումը այս էր, որ անոր Երկինքի Արքայութիւնը խոստացաւ, եւ եթէ պահէր պատուիրանը, պիտի վերափոխէր զինք յաւիտենական կեանքին։

Այս բոլորը մարդը չհասկցաւ, այլ՝ մէկ պտուղի ճաշակումով այս բոլորը կորսնցուց. աւելին, այս բոլորին փոխարէն կրկնապատիկ պատիժ ստացաւ։ Այդ պատճառով կ'ըսէ. «Մարդը պատիւ ունէ՛ր եւ չհասկցաւ, անբան անասուններուն հաւասարեցաւ»¹⁹։

Սակայն, եթէ մէկը ըսէ, թէ Աստուած մեզ ինչո՞ւ անձնիշխան ըրաւ, եւ եթէ ըրաւ՝ պէտք էր պահէր, որպէսզի չարիք չկրնայինք գործել։

Ասոր կը պատասխանենք, թէ այնպիսիները որ այս բանին մէջ զԱստուած կը մեղադրեն, պէտք է ըսեն, թէ աւելի լաւ էր, որ մենք անբան ու անասուն ըլլայինք, քանի որ անասուններուն մօտ անձնիշխանութիւն չկայ, իսկ իւրաքանչիւր բանական պէտք է անձնիշխան ըլլայ, որովհետեւ բանականութեամբ անձնիշխանութիւն կը մտնէ։

Դարձեալ՝ քանի որ Աստուծոյ պատկերով էր, պէտք էր նախագաղափարին նմանիլ։ Արդ՝ Աստուած մարդուն շարութիւններու ընդունակ չէ ըրած, այլ՝ բարի բնութեամբ եւ Իր նման։ Իսկ մենք կամաւորութեամբ Աստուծոյ նմանութիւնը կը ձգենք եւ սատանային նմանիլ կը կամինք։ Եւ ասկէ յայտնի է, թէ իւրաքանչիւր մարդ շարութիւններ գործող չէ, այլ՝ անոնք, որոնք յօժարեցան, անոնք գործեցին։ Իսկ եթէ Աստուած դրած ըլլար, ապա բոլորն ալ շարեր կ'ըլլային, հետեւաբար յայտնի է, թէ Աստուած [մարդուն] բնութիւնը բարի արարած է։

¹⁶ Ծննդ. Ա.—Բ.։

¹⁷ Ծննդ. Գ. 17։

¹⁸ Ծննդ. Բ. 20։

¹⁹ Սաղմ. ԽԸ. 13, 21։

Դարձեալ՝ այս, որ մենք փոփոխում ունինք, եւ ասիկա մեր սկիզբէն է, քանի որ փոփոխումէ եղանք եւ ոչ թէ էինք ու եղանք: Այդ պատճառով ալ պահանջը կը փոխէ մեզ՝ միշտ մէկ գործի մէջ շնալու, իսկ զօրութիւնը յօժարութեան հետ միասին մեզ կրնայ մշտապէս բարիին մէջ պահել, բայց յօժարութեան պակսելուն՝ հակառակին կը փոխուի, քանի որ եղական է: Իսկ հրեշտակները, որովհետեւ եղականներ են, մէկ յեղում ունին, այսինքն՝ քանի որ չէին ու եղան, այդ պատճառով ալ մէկ յեղում ունին, քանի որ սկիզբէն անոնք, որոնք բարիի մէջ մնացին, այլեւս չեն կրնար շեղիլ, իսկ որոնք չարը [ընտրեցին]՝ ատոր մէջ կը մնան: Իսկ մարդը երկու յեղում ունի. առաջինը՝ քանի որ եղած է [եղական է], երկրորդը՝ որովհետեւ նիւթական է: Այդ պատճառով չարէն բարիի կը փոխուի եւ փոխադարձաբար:

Դարձեալ՝ Աստուած բնութեամբ բարի է. բնութեամբ բարի եղողը պէտք է շարութիւններէ անխառն ըլլայ, քանի որ չուզեր չար ըլլալ եւ չի՛ կրնար չար ըլլալ, եւ Ան շարութիւն չի՛ գիտեր, եւ այս այն պատճառով, քանի որ աստուածային կամքը կատարեալ է եւ կամքի պակասութիւն չունի: Այդ պատճառով ալ չի՛ կրնար չար ըլլալ: Իսկ մարդուն բնութիւնը մեղանշելէն ետք անկատար է, այդ պատճառով անկատարութիւնը կը կամենայ մեղքերով լեցնել: Իր անկատարութիւնը մարդը ըրաւ, որովհետեւ Աստուծոյ պատուիրանը չպահեց եւ Աստուծոյ կամքը անկատար ձգեց: Այդ պատճառով իր կամքն ալ անկատար մնաց եւ կամքի պակասութենէն մեղքը ներս մտաւ: Հետեւաբար, այս պատասխանէն յայտնի է, թէ Աստուծոյ գործերէն չէ, ինչպէս Աւետարանը կ'ըսէ. «Առանց Անոր ոչինչ եղաւ»²⁰, այսինքն՝ մեղքը:

Դարձեալ՝ որովհետեւ մարդուն անձնիշխան ըրաւ, չստիպեց մեղաւոր ըլլալ, այլ՝ ինչպէս Աստուած, որ մեր նախագաղափարն է, Անձնիշխան եւ Արդար է: Իսկ թէ չենք ուզեր արդար ըլլալ մեր կամքով, այսինքն՝ մարմինի կամ սատանայի պատճառով, քանի որ առանց սատանայի չարիք չկայ, որովհետեւ ան նախաշարն է, այդ պատճառով անձնիշխանութիւնը պատճառը կը շեղէ եւ արդար չըլլար: Ասկէ յայտնի է, թէ անոնք, որոնք մարմինին չեն հոգար ու սատանային պատրանքները ոչինչ կը համարեն, արդար ու սուրբ են: Այսքանը այս մասին:

Ասոր հետ կը հարցնեն նաեւ, թէ եւ անձնիշխան ըրաւ, պէտք էր որ մեզ պահէր, որպէսզի չկարենայինք շարութիւն գործել:

²⁰ Հմմտ. Յովհ. Ա. 3:

Ասոր կը պատասխանենք, եթէ այդպէս ըլլար, բազմաթիւ պակասութիւններ կ'ըլլար:

Նախ՝ Աստուծոյ կողմէ, որ զԱստուած կը ցուցնէր որպէս տգէտ կամ անկարող, եւ նախապէս չգիտցաւ, թէ ի՞նչ ստեղծեց, եւ յետոյ գիտնալով առաջին ստեղծումը՝ չկամեցաւ եւ կամ անկարող էր, քանի որ սկիզբը չէր կրնար այդպէս ընել, յետոյ ըրաւ:

Երկրորդ՝ մեր կողմէ, որովհետեւ երբ մեր վրայ պարտադրանք եւ բռնութիւն ըլլար՝ արդար ըլլալու, ապա արդարութեան վարձատրութիւն չէինք ունենար, քանի որ ակամայ եւ պարտադրաբար արդարութիւն գործեցինք:

Երրորդ՝ որովհետեւ ստութիւն կ'ըլլար աստուածային Գիրքին մէջ, քանի որ կ'ըսէ. «Աստուած մարդը Իր պատկերով ստեղծեց»²¹, ու տարրերուն նման կ'ըլլայինք, որովհետեւ ինչպէս կը պարտադրէ՝ այդպէս կ'ըլլայ:

Չորրորդ՝ քանի որ մարդուն պատուականութենէ չէր երեւնար՝ ինքնիրմով սրբութիւն ունենալ, որովհետեւ բոլոր ստեղծուածներուն մէջ միայն մարդն է, որ կրնայ ինքնիրմէ սրբութիւն ստանալ:

Նինգերորդ՝ քանի որ բոլոր ստեղծուածներուն կատարումը մարդն է, [ապա] յայտնի է, որ յետոյ եղաւ: Արդ, եթէ ասոր գործը պարտադրանքով էր, ինչպէս այլ կենդանիներու, հետեւաբար Աստուած կատարեալ չէր ստեղծած, քանի որ արարածները անկատար ըրաւ, իսկ ասիկա կը ստէ Մովսէսին ըսածը, որովհետեւ կ'ըսէ, թէ՝ «ամբողջացան երկինքն ու երկիրը եւ անոնց բոլոր զարդերը»²²:

Արդ, եթէ մէկը հարցնէ, թէ երբ մարդուն Աստուծոյ պատկերով ստեղծեց, ապա ասիկա [մարդը] պէտք էր այնպէս ըլլար, որ ոչ եղածները իմանար եւ ո՛չ ալ մեղքին մէջ իյնար՝ գիտնալով, եթէ ուտէ պտուղը, ապա այս պատիւէն պիտի իյնայ [զրկուի]:

Ասոր պատճառը գիտելի է, քանի որ ինչքան մարդու բնութիւնը կրնար տանիլ, Աստուած այդքան անոր շնորհք եւ փառք տուաւ, եւ Աստուած ոչինչ տուաւ անոր, որու մէջ թերութիւն ըլլար, այլ՝ որովհետեւ մարդու բնութիւնը յետագայի կատարուելիքները հնարաւորութիւն չուներ իմանալու, քանի որ Իմաստասէրը կ'ըսէ. «Ուր ուր [մարդկային] բնու-

²¹ Ծննդ. Ա. 27:

²² Ծննդ. Բ. 1:

թիւնը չի՝ հասնիր, այնտեղ չի՝ հասնիր նաեւ գիտութիւնը»²³, եւ յայտնի է անասուններէն:

Երկրորդ՝ որովհետեւ Աստուած բնութեամբ անեղ է, այդ պատճառով անեղը իրը կը ճանչնայ ու գիտէ, ինչպէս ներկայ՝ ըստ այնմ. «Աչքերդ անգործութիւնս տեսան եւ զիրքի մէջ գրուեցան»²⁴: Անեղները երկուքն են: Նախ այն, որ սկիզբ չունի եւ է՛, է՛ եւ անեղ կ'ըսուի, քանի որ սկիզբ չունի: Իսկ երկրորդ՝ անեղ կ'ըսուի, այն քանին որ տակաւին չէ եղած, բայց պիտի ըլլայ: Եւ քանի որ Աստուած անեղ է, երկուքն ալ գիտէ ներկայօրէն, իսկ մարդը եղական է: Այդ պատճառով եղած իրերը կրնայ ճանչնալ ու գիտնալ: Եւ թէեւ Աստուած մարգարէութեան շնորհք տուաւ Ադամին, սակայն ո՛չ այնպէս, որ բոլոր գալիքները [կատարուելիքները] գիտնար: Իսկ այն՝ որ մարգարէն եւ Աստուած գիտեն գալիքները, սակայն այդ [գիտնալուն մէջ] կը զանազանուին: Որովհետեւ մարգարէին տեսութիւնը մէկ կամ բազմաթիւ իրերու վրայ է, իսկ Աստուած ամէն ինչ գիտէ, եւ ոչինչ կայ իրեն համար անիմանալի:

Երրորդ՝ քանի որ եղականին յատուկ է պակասագէտ եւ մոռացկոտ ըլլալ, որպէսզի Աստուծոմէ յատկացուի, քանի որ Ան ամենագէտ է եւ ոչինչ կը մոռնայ, այդ պատճառով մոռցաւ Աստուծոյ պատուիրանը ու չկրցաւ իմանալ հանդերձեալ շարիքները, որ պիտի պատահէին իրեն:

Իսկ թէ ինչ է այն հաւասարութիւնը, որով Ադամ մարդը հաւասարեցաւ անասուններուն եւ միւսներուն: Այս մասին ուրիշ տեղ մը բազմաթիւ կերպով գրուած է Ղուկասի գլուխին մէջ²⁵:

Բայց այստեղ գիտելի է, թէ նոյն գործով, որով պատուիրանը կորսնցուց, այնտեղ բազմաթիւ կերպերով անասուններուն նմանեցաւ:

Նախ՝ որովհետեւ անասուններու սովորութիւնն է, թէ ինչ որ տեսնեն, կամ իրենց ցոյց տրուի, առանց քննութեան կը ձգտին ատոնց, եթէ պէտք ունին առնելու կամ ոչ: Նոյնպէս ըրաւ Ադամ, քանի որ փութաց առանց քննութեան պտուղէն ուտել, որ օձը ցոյց տուաւ իրեն՝ գովելով զայն [պտուղը]:

²³ Հմմտ. Իմաստ, ԺԳ. 1:

²⁴ Սաղմ. ԺԼԸ. 16:

²⁵ Խօսքը հեղինակին «Ղուկասու Աւետարանի Մեկնութիւն»ի մասին է, Գ. գլուխ (ծանօթագրութիւնը խաղ քհնյ Ղազարեանինն է):

Երկրորդ՝ որովհետեւ անասուններուն յատուկ է, թէ երբ բան մը կ'արգիլեն իրմէ, այդ բանը կ'ուզէ, իսկ ինչ բանը որ չեն արգիլեր՝ չուզեր, ինչպէս յայտնի է էշէն, քանի որ երբ առջեւ կը մղեն՝ չերթար, իսկ երբ ետեւ կը քաշեն՝ կ'ընթանայ, նոյնպէս մարդը ըրաւ, որովհետեւ ինչ որ Աստուած ըսաւ իրեն, որ այնտեղ [փափկութեան դրախտին մէջ] չուտէ՝ կերաւ:

Երրորդ՝ քանի որ անունը միայն երեւոյթին կը նայի եւ ոչ թէ իրին էութեան, այսինքն՝ կը խաբուի իրի տեսքէն, նոյնպէս ալ մարդը, տեսաւ ծառը որ քաղցր էր ուտելու համար եւ հաճելի աչքերուն՝ նայելու համար, որով առաւ անոր պտուղէն եւ կերաւ:

Չորրորդ՝ որովհետեւ անասունները դիւրութեամբ որոգայթներու մէջ կ'իյնան, նոյնպէս Ադամ, դիւրութեամբ բռնուեցաւ բանասարկուն որոգայթէն:

Հինգերորդ՝ քանի որ անասունները իգամոլներ ըլլալով՝ որձը էգին համար ոչինչ կը համարեն: Զգեստներն ու քաւերը, այլ՝ կը վազէ եւ յետոյ ոչինչով կ'օգտուի, քանի որ կը վնասէ²⁶: Այդպէս ալ Ադամ մարդը Եւային համար ոչինչ համարեց իր կորուստը, սակայն յետոյ ոչինչով օգտուեցաւ: Այլ, թէեւ քիչ թէ շատ Ադամի համար ըսուեցաւ, բայց ատոր վրայ երկար ժամանակ անցած է. այլեւ Քրիստոս՝ մեր Աստուածը այս հաւասարութիւնը վերցուց անասուններէն եւ վերստին մեզի շնորհեց Ադամէն կորսուածը: Եւ այդ հիացում չէր, եթէ Ադամ չիմացաւ իր անձին կորուստը, քանի որ իրմէ առաջ ուրիշ մեղաւոր չունէր, որմէ սորված ըլլար:

Իսկ մենք Ադամէն կորուստը սորվեցանք, իսկ Քրիստոսով՝ փրկուեցանք, սակայն դարձեալ անմտացանք անորմէ [Ադամէն] իսկ աւելի:

Նախ՝ որովհետեւ Ադամ իր ժամանակին Աստուծոյ որդի չանուանուեցաւ, իսկ մենք Աստուծոյ որդիներ եղանք եւ որդիութիւնը մեղքով կորսնցուցինք:

Երկրորդ՝ քանի որ բանասարկուն Ադամէն նախանձեցաւ եւ ոչ թէ Ադամ սատանային հետեւեցաւ, իսկ մենք մեր կամքով կը հետեւինք սատանային եւ անոր նախանձին [պատճառ] չենք ըլլար [մնար]:

Երրորդ՝ որովհետեւ Ադամ չէր գիտեր, թէ կը մեռնի, իսկ եթէ գիտնար՝ պտուղէն չէր ուտեր, քանի որ ոչ ոք մահացած տեսած էր: Իսկ մենք գի-

²⁶ Շեղագրած տողը կը կարծենք, որ վրիպումի մը հետեւանք է, որովհետեւ այս հատուածի ընդհանուր մտածումին չի համապատասխաներ: Յարգելով բնագիրը՝ ձգած ենք նոյնութեամբ:

տենք, որ պիտի կորսուինք մեղքերու պատճառով, սակայն անձանձրոյթ կերպով կը մեղանշենք:

Զորրորդ՝ որովհետեւ Տէրը Աղամին մէկ անգամ պատուիրեց եւ այնպէս չէր, որ պարսաւանքով էր, թէ մոռցաւ, իսկ մեզի՝ մեր մանկութենէն ի վեր Սուրբ Գիրքին միջոցով բազմաթիւ անգամներ պատուիրուեցաւ, սակայն երբեք չենք մտածեր այդ մասին:

Հինգերորդ՝ քանի որ ան մէկ անգամ մեռաւ մէկ մեղքով, իսկ մենք բազմաթիւ անգամներ կը մեղանշենք եւ տեսակ-տեսակ մեղքերով:

Դարձեալ՝ «անասուններուն հաւասարեցաւ» այս է, որովհետեւ մեղանշելէ ետք, պտուղը ուտելով, անասուններունը նախ իր վրայ բերաւ, նմանապէս մենք ամէն ինչ մեր վրայ կը բերենք:

Բայց եթէ մէկը հարցնէ, թէ ինչպէ՞ս ցանկութիւնը, բարկութիւնը, որկրամոլութիւնը, բղջախորհութիւնը, եւ այլն, անասուններուն մէջ բնական են (բնութիւն են), իսկ մեր պարագային մեղք կ'ըլլան: Եւ թէ ինչպէ՞ս անասուններուն պարագային մեղք չէ. որովհետեւ, եթէ անասունը ցանկութիւն չունենար, ինչպէ՞ս անոնց տեսակը կը յառաջանար, կամ եթէ նապաստակը երկշոտ չըլլար, ինչպէ՞ս կրնար շունէն ազատիլ, որ իրմէ (նապաստակէն) աւելի հզօր է: Կամ եթէ եզը կամ գոմէշները եւ ուրիշ մեծ անասուններ ազահակեր չըլլային, ինչպէ՞ս այդքան զօրաւոր կրնային ըլլալ այդպիսի մեծ մարմիններու մէջ: Կամ եթէ առիւծը բարկացող չըլլար, ինչպէ՞ս կրնար ապրիլ, քանի որ չի՛ կրնար խոտ ուտել: Տակաւին, ասոնց մէջ նմանատիպ այլ բաներ ալ կան, որ մեղք չեն, որովհետեւ իրենց համար ապրեցուցիչ են եւ կեանք:

Նիւսացին²⁷ կը պատասխանէ, թէ՝ «երկու կերպով անոնց բնութիւնը [նկատի ունի վերը թուարկուած բնագոյները] մեր մէջ մեղք կ'ըլլան»:

Նախ՝ որովհետեւ անասուններուն մէջ այս ախտը փոքր է, իսկ մենք կ'առնենք ու կը բազմացնենք, եւ այդպիսով մեղք կ'ըլլայ: Քանի որ անոնց մօտ ցանկութիւնը տարին մէկ անգամ կ'ըլլայ: Իսկ մենք զայն առնելով՝ մէկ օրուան ընթացքին բազմաթիւ անգամներ գործելով չենք յագեցնար: Այսպէս ալ, երբ երկու եզներ կը պատերազմին եղջիրներով իրարու զար-

²⁷ Ս. Գրիգոր Նիւսացի (շուրջ 335 Կեսարիա – շուրջ 394 Նիւսա): Յոյն գրող, աստուածաբան, փիլիսոփայ, Եկեղեցւոյ հայրերէն: Շուրջ 371-էն Նիւսացի եպիսկոպոս: Փոքր Հայքի Սեբաստիա քաղաքի մետրոպոլիտը եղած է (մէջբերումի աղբիւրը մեզի համար անյայտ է) – (ծանօթագրութիւնը հաղ քհնյ. Ղազարեանինն է):

նեղով, սակայն երբ դադրին իրարու զարնելէ, այլեւս կռիւր չեն յիշեր, իսկ մենք մեր եղբօր մէկ խօսքին համար ամբողջութեամբ ռիսով ու նախանձով կը լեցուինք ու չենք հաշտուիր: Տակաւին, ձին ամբողջ օրը շատ չնչին բան կ'ուտէ, նմանապէս ուղտը, գիշեր ատեն քիչ կերածով կը դիմանայ մինչեւ յաջորդ օր նոյն ժամը: Իսկ մենք անյագաբար գիշեր եւ ցերեկ չենք դադրիր ուտելէ՝ զանազան խորտիկներ փնտռելով: Այդպէս ալ է տրտմութիւնը անասուններուն եւ մեր մէջ: Այդ պատճառով մեր մէջ մեղքի կը վերածուի:

Իսկ երկրորդ՝ քանի որ հակառակին կը փոխենք, որ մեզի համար օրէնք չէ, քանի որ եթէ մեր մէջ երկիւղ կայ, զայն պէտք է բարիին համար գործածել, չարիքներէ երկնշիւ եւ ո՛չ բարիքներէն՝ ըստ այնմ. «Տիրոջ երկիւղով իւրաքանչիւր ո՛ր չարիք կը խորշի»²⁸: Այդպէս ալ, եթէ միշտ բարկանանք, ո՛չ թէ արդարութեան համար, այլ՝ մեղքերուն վրայ [բարկանանք]: Իսկ եթէ մեր մէջ ցանկութիւն կայ, Արքայութիւնը ցանկանք եւ ո՛չ թէ մեղքերը: Իսկ եթէ մեր մէջ սրտմտութիւն կայ, տրտմինք՝ որովհետեւ սրբութիւն չգործեցինք, եւ ո՛չ թէ այն բանին համար, թէ մեղք չգործեցինք: Իսկ եթէ մեր մէջ հպարտութիւն կայ, պիղծ խորհուրդներուն դէմ հպարտանանք եւ թոյլ չտանք պոռնկութեան վատթար խոնարհութեան: Այսպէս ալ միւսներուն պարագային իմացիր: Եւ ասոնք, որ անասնական ախտեր են, ասոնք մարմինի միջոցով մարդուն մէջ մտան, քանի որ մարմինը անասուններու մարմիններու կերպարանքը ունի, իսկ հոգին՝ Աստուծոյ:

Սակայն, յաջորդ անգամ կրնայ ըլլալ ըսես, թէ դուն, որ ասոնց անասնական կ'ըսես, ահաւասիկ ասոնք Աստուծոյ վրայ ալ կը տեսնուին, ինչպէս Մարգարէն կ'ըսէ. «Տէրը սրտմտութեամբ Ահարոնի վրայ բարկացաւ»²⁹, եւ թէ՛ «արթնցիր [...], եւ թէ՛ արթնցաւ բունէն»³⁰:

Կը պատասխանենք, թէ իւրաքանչիւր խօսքի ըսելու կերպերը չորս են, որ Աստուծոյ պարագային կ'ըսուին:

Նախ՝ է եւ կ'ըսուի, ինչպէս Աստուած է, Աստուած ալ կ'ըսուի, ստեղծող՝ եւ կ'ըսուի, մարդասէր՝ եւ կ'ըսուի:

Երկրորդ՝ է եւ չըսուիր, ինչպէս Աստուծոյ բնութիւնը անքննելի է եւ մարդկային լեզուով չըսուիր [կարելի չէ բացատրել], որովհետեւ անճառելի է:

²⁸ Առակ. ԺԵ. 27:

²⁹ Բ. Օր. Թ. 20:

³⁰ Հմմտ. Սաղմ. ԾԶ. 9, Ճէ. 3:

Երրորդ՝ չէ, բայց կ'ըսուի որպէսզի մենք բան մը իմանանք Աստուծոյ մասին, ինչպէս կ'ըսենք Աստուծոյ բարկութիւն մեզ պատժելուն համար, եւ մարմինն ու միւս բաներն ալ ասոր պէս, որ Աստուծոյ մէջ չեն, սակայն կ'ըսենք, որպէսզի մեր մէջ երեւի Աստուծոյ եղող գործ մը:

Չորրորդ՝ չէ եւ չըսուիր, ինչպէս Աստուած չար չէ եւ չըսուիր, մեղք չէ եւ չըսուիր, խաւար չէ եւ չըսուիր, նոյնպէս միւսները իմացիր:

Մեր բնութեան համար ամէնէն շատ հասանելին այն է, թէ անհասանելին ըստ Անոր կերպարանքին կը պատմենք, կը խօսինք այդ մասին, որպէսզի մեզի քիչ մը իմացում տայ:

Իսկ թէ Աստուած մարդուն կազմուածքին ձեւ մը տուաւ, որով կրնար իմանալ, թէ ինչպիսի վարքով պէտք է ապրի ինք, եւ թէ ինչո՞ւ համար Աստուած մարդուն ձեւը ուղիղ ըրաւ, եւ ասիկա բազմաթիւ պատճառներով:

Նախ՝ նախատիպը պատկերը կը ցուցնէ, որովհետեւ «մեր Տէր Աստուածը ուղիղ է»³¹, կ'ըսէ Գիրքը: Իսկ անասունները Աստուծոյ պատկերով չեն, այդ պատճառով ալ ուղիղ չեն:

Երկրորդ՝ մարդուն ձեւը (կազմուածքը) դէպի վեր է, որ կը ցուցնէ, թէ բոլոր կենդանիներուն վրայ տէր եւ իշխան է, իսկ անասուններուն ձեւը գլուխն ի վար է, որ ծառայ ըլլալին կը ցուցնէ, որոնք մարդու հնազանդութեան տակն են:

Երրորդ՝ ըստ բնական քննութեան, որովհետեւ մարդու գլուխին հողը աւելի թեթեւ է, այդ պատճառով ալ դէպի վեր է, իսկ անասուններուն՝ հողին տարրը շատ է գլուխին մէջ, այդ պատճառով կոր է եւ հողին մօտիկ:

Չորրորդ՝ կը նշանակէ մարդուն ուղղութիւնը, իբրեւ թէ իր ցանկութիւնն ու կարօտութիւնը ո՛չ թէ ստորայիններէն առաւ, այլ՝ Աստուծոյ, Անորմէ՝ դէպի որուն իր գլուխը բարձրացուցած է: Իսկ անասուններուն կը ցուցնէ, թէ իր կարօտութիւնը երկրի վրայ է, որու մօտեցուցած է իր գլուխը:

Հինգերորդ՝ քանի որ մարդը կրկնակի գործ ունի կատարելու. մէկը՝ որովհետեւ ոտքերով կ'ընթանայ, իսկ միւսը՝ քանի որ իր ձեռքերով կ'աշխատի երկրի մէջ: Արդ, անասունները միտք չունին, որով կարենան գործ ընել, այդ պատճառով անոնց ձեռք պէտք չի՛ գար: Իսկ մարդը ունի իմաստութիւն, գիտութիւն, հնարամտութիւն եւ խօսք, որոնք ձեռքի կը

³¹ Սաղմ. ՂԱ. 16:

կարօտին: Այդ պատճառով անհրաժեշտութեան համար երկու ոտքերու վրայ կանգնեցաւ, իսկ երկուքն ալ գործի ուղղելով՝ խօսքին ու հնարամտութեան բնութիւն [մարմին-կերպարանք] շինեց:

Վեցերորդ՝ որովհետեւ մարդուն մարմինն ու զգայարանքները ամէն ինչով նման են անասուններուն. արդ, եթէ մարդը կորագլուխ ըլլար, ո՛չ մէկ բան կրնար զինք զանազանել անասուններէն: Այդ պատճառով, մէկ բան է որ կը զանազանէ մեզ անասուններէն. մեր ուղղաձեւութիւնը, որ յայտնի է մարդու հետեւութենէն:

Եօթներորդ՝ մարդուս ձեւը կը ցուցնէ, թէ երկրի մէջ պիտի չմնայ, այդ պատճառով պիտի բարձրացուի այստեղէն՝ երկրէն, կ'ամ Երկինքի Արքայութիւն եւ կ'ամ դժոխք: Իսկ անասուններուն [ձեւը] կը ցուցնէ, թէ երկրի մէջ պիտի կորսուին եւ այստեղէն ուրիշ աշխարհ պիտի չփոխուին:

Ութերորդ՝ մարդուս ձեւը կը ցուցնէ, թէ իր մարմինը յարութիւն պիտի առնէ, իսկ անասուններունը կը ցուցնէ, թէ յարութիւն չունի [անոնց մարմինը]:

Իններորդ՝ մարդուս կազմուածքը այսպէս մշտակայ է, քանի որ «մառ-դու հոգիմ Աստուծմէ կու գայ»³², ինչպէս Սողոմոնը կ'ըսէ, իսկ անասուններունը՝ երկրէն է: Այդ պատճառով պէտք է, որ մարդուն ձեւը իր արմատին նման ըլլայ, իսկ անասուններուն ձեւը՝ իրենց բնութեան: Եւ որովհետեւ մարդ երկրէն է եւ երկինքէն է, այդ պատճառով իր մէկ մասը երկինքին կը ձգտի, իսկ միւսը՝ երկրի վրայ է:

Տասներորդ՝ քանի որ Աստուած ասոր փրկութիւնը մարդկային բնութեամբ պիտի իրագործէր: Արդ, վայել չէր Աստուծոյ մարդ ըլլալ առանց ըստ այս ձեւին, որ մարդը ունի: Այդ պատճառով մարդուն իր դէմքով ուղիղ ըրաւ, այլեւ մարմինով ալ մարդը Աստուծոյ նման է եւ Անոր պատկերով է, որովհետեւ իր մարդեղութեան պատկերով ըրաւ մարդը: Իսկ անոնք, որոնք զՔրիստոս ճշմարիտ Աստուած չեն հաւատար, չունին Աստուծոյ պատկերակցութիւնը իրենց մէջ: Այսքանը այս մասին:

Արդ, մարդը իր այս ձեւը ձգելով՝ անասուններու ձեւի մակարդակին իջաւ՝ մեղքեր գործելով, այդ պատճառով ալ նմանեցաւ անոնց, ինչպէս կ'ըսէ Մարգարէն³³:

³² Հմմտ. Իմաստ. է. 7, Թ. 17:

³³ Տէս Սաղմ. ԽԼ. 13, 21:

Իսկ ոմանք կը հակառակին Ադամին ու դրախտին համար՝ չիմանալով Մարգարէին խօսքը, ըսելով, թէ Ադամն ու դրախտը ապականացու էին։ Իրենց մոլոր կարծիքը երկու կերպով կը հաստատեն։

Նախ՝ եթէ դրախտը աշխարհի մէկ մասն է եւ Արեւելքի մէջ է, արդ՝ ամբողջ աշխարհը ապականացու է, հետեւաբար այն եւս ապականացու է՝ որ իր մէջ է, քանի որ կարելի չէ միեւնոյն բանին մէջ մաս մը ապականացու ըլլայ եւ ուրիշ մաս մը՝ անապական։

Եւ երկրորդ՝ երկրորդ անգամ գալուստէն կը հաստատեն, թէ Առաքեալը կ'ըսէ. «Երբ երկինքը հրդեհուելով պիտի այրի»³⁴։ Իսկ Մարգարէն, թէ՛ «երկինքը ինչպէս մագաղաթ պիտի գալարի»³⁵։ Արդ, երկիրը, որ անոր վրայ է՝ պիտի այրի, հետեւաբար, դրախտն ալ կ'այրի, եւ ինչ որ կ'այրի՝ ապականացու է։

Եւ արդ, նախ անոնց կարծածներուն պատասխանենք եւ ապա ուղիղը հաստատենք։

Արդ՝ առաջինին համար կ'ըսենք, թէ աշխարհի ապականութիւնը կրկնակի պատճառով կ'ըլլայ։

Նախ՝ եղանակներու փոփոխումէն, Գարունէն եւ միւսներուն, որոնք կը ցրտանան ու կը տաքնան, եւ ծնունդ, եւ ապականութիւն, իսկ դրախտին մէջ այսպիսի բաներ չկան, որովհետեւ լուսնային գունդէն բարձր է դրախտին դիրքը։

Եւ երկրորդ՝ արեգակին շրջագայութենէն, քանի որ հեռանալով կ'ապականէ ծառերն ու բոյսերը, իսկ մօտենալով՝ կը բուսցնէ։ Իսկ դրախտը արեգակի լոյսին կարօտ չէ, որովհետեւ ան միշտ լոյս է, նաեւ ո՛չ անորմէ հեռանալու կամ մօտենալու [խնդիր կայ], հետեւաբար՝ ան չապականիր։

Իսկ այն, որ ըսաւ, թէ բանի մը մէջ մէկ մասը չի կրնար ապականացու ըլլալ եւ ուրիշ մաս մը՝ անապական, կ'ըսենք, թէ բազմաթիւ բաներ կան, որոնց մէկ մասը այդպէս է, իսկ միւս մասը՝ այնպէս։ Օրինակ՝ մարդու հոգին անապական է, իսկ մարմինը՝ ապականացու, եւ ահաւասիկ միասին են ու մէկ են։ Տակաւին, չորս տարրերը իրարու հակառակ են, բայց միասին առած անապական են։ Տակաւին, ոսկին ու արծաթը միասին խառնուած են, կան եւ կը մնան։ Ոսկին բնութեամբ անապական է,

³⁴ Հմմտ. Բ. Պետ. Գ. 12։

³⁵ Ես. ԼԳ. 4։

իսկ արծաթը՝ ապականացու, եւ պայման չէ, որ արծաթին համար ըսենք, թէ ոսկին ապականացու է, այդպէս ալ, պայման չէ, որ աշխարհին համար ըսենք, թէ դրախտը ապականացու է:

Երկրորդին համար կ'ըսենք, թէ Առաքեալը եթերային երկինքին համար չըսէր, այլ՝ օդին համար, քանի որ ան եւս Գիրքին մէջ երկինք կ'ըսուի, ըստ այնմ. «Երկինքի թռչուններ, Տէրը օրհնեցեմք»³⁶: Իսկ ան, որ ասկէ աւելի բարձր է, անապական է, ինչպէս Արիստոտէլը³⁷ կ'ըսէ, եւ այս օդը դրախտին տակն է եւ ամենեւին չի' հասնիր անոր, հետեւաբար անապական է: Մարգարէին խօսքն ալ նոյնպէս այս օդին մասին է:

Իսկ եթէ հակառակը ըսէ, թէ այդ ինչ է, որ Մարգարէն կ'ըսէ. «Նոր երկինք եւ նոր երկիր պիտի ըլլայ»³⁸: Ահաւասիկ կը ցուցնէ՝ հանդերձեալին մէջ ապականութիւն եւ օդ պիտի չըլլան: Ասոր մասին կ'ըսենք, ո՛չ թէ նախ երկինքը պիտի ապականի եւ ապա պիտի նորոգուի, այլ՝ մարդու հոգիին օրինակով, այսինքն՝ արդարի միեւնոյն հոգին է, արդարը արեգակէն աւելի պայծառ [է]՝ ըստ Տիրոջ. «Այն ատեն արդարները պիտի ծագին»³⁹, առանց ապականութեան պիտի նորոգուին, այսինքն՝ առաւել փառքով պիտի զարդարուին: Այդպէս ալ երկինքը եւ արեւը առաւելի պիտի զարդարուին ու լուսաւորուին՝ առանց ապականութեան:

Արդ՝ Աստուածաշունչի խօսքերէն բնական քննութեամբ հաստատենք, թէ դրախտը՝ ուր որ էր մարդը, անապական է:

Նախ՝ Ադամի ստեղծումին կը նայինք, քանի որ Գիրքը կ'ըսէ, թէ՝ «Տէր Աստուած երկրէն հող առաւ եւ անոր երեսին փչեց»⁴⁰, «եւ դրախտին մէջ դրաւ»⁴¹: Արդ, եթէ մարդը ապականացու էր, արժանի էր, որ այս աշխարհին մէջ ձգէր, սակայն քանի որ ապականացու չէր, այս աշխարհին մէջ չդրաւ, այլ՝ դրախտին մէջ դրաւ, որ Ադամին նման էր [այսինքն՝ անապական էր]:

³⁶ Դան. Գ. 78:

³⁷ Արիստոտէլ (ն. Ք. 384–322): Յոյն փիլիսոփայ եւ գիտնական: Պղատոնի աշակերտը եղած է եւ Աղեքսանդր Մակեդոնացիի դաստիարակը (մէջբերումին աղբիւրը անյայտ է) – (ծանօթագրութիւնը խաղ քհնյ. Ղազարեանինն է):

³⁸ Հմմտ. Ես. 42, 22: Բ. Պետր. Գ. 13: Յայտն. ԻԱ. 1:

³⁹ Մատթ. ԺԳ. 13:

⁴⁰ Ծննդ. Բ. 7:

⁴¹ Ծննդ. Բ. 15:

Երկրորդ՝ Աստուծոյ պատուիրանին կը նայինք, որ ըսաւ. «Մի՛ մօտեմար, որպէսզի չմեռնիս»⁴²: Արդ, եթէ մարդն ու դրախտը ապականացու էին, ինչո՞ւ համար պատուիրանը պահելու մէջ մահը դրաւ եւ ո՛չ թէ պահելը. ուրկէ կ'երեւի, թէ ո՛չ տեղը [դրախտը] եւ ո՛չ ալ մարդը ապականացու էին:

Երրորդ՝ Ադամին դրախտէն հանելէն կը ճանչնանք, որ եթէ դրախտը ապականացու էր, հետեւաբար մարդն ալ ապականացու եղաւ, հետեւաբար ի՞նչ պատիժ էր Ադամին դրախտէն հանելը, թող դրախտին մէջ մնար, քանի որ երկուքն ալ ապականացու էին, սակայն հանեց, որովհետեւ, կ'երեւի, դրախտը վայել չէր անոր համար, քանի որ [դրախտը] անապական էր:

Չորրորդ՝ կը նայինք անմիջապէս հանելուն, որովհետեւ մեղանշելու պէս՝ հանեց. «Թերեւս ձեռքը երկաթէ եւ կեանքի ծառէն առնէ ու յաւիտեան ապրի»⁴³, ուրկէ կ'երեւի, թէ դրախտը յաւիտենական է իր ծառերով եւ ապականացու չէ:

Հինգերորդ՝ կը նայինք Ադամին անիծելուն, որ կ'ըսէ. «Երեսիդ քափնֆով ուտես հացդ. [երկիրը] փուշ եւ տատասկ թող բուսցնէ [ֆեղի]»⁴⁴, ուրկէ յայտնի է, թէ դրախտին մէջ իրեն համար քրտինք եւ աշխատանք չկային, ինչպէս նաեւ կեղտոտութիւն, հետեւաբար՝ ուր որ աշխատանք չկայ, այնտեղ ապականութիւն ալ չկայ:

Վեցերորդ՝ Ադամի անամօթութենէն կը նայինք, որովհետեւ կ'ըսէ. «Ադամն ու իր կինը մերկ էին եւ չէին ամչնար»⁴⁵, որովհետեւ անմեղ էին եւ անոնց մէջ մեղք չկար, ինչ բանին ապականութիւնը կը հետեւի, իսկ մեղանշելէն ետք, որով ապականացու եղաւ, ամչցան եւ տերեւներ կարեցին իրենք զիրենք ծածկելու համար. հետեւաբար՝ այնտեղ ապականութիւն չկար:

Եօթներորդ՝ Մարգարէին խօսքէն կը նայինք, որ կ'ըսէ՝. «Մարդը պատիւ ունէր, բայց չհասկցաւ»⁴⁶: Արդ, մարդը եթէ ապականացու էր, ի՞նչն էր իր պատիւը, որ չհասկցաւ, ուստի յայտնի է, թէ ինք [մարդը] անապական էր, եւ վայրն ալ [դրախտը] անապական էր: Այս պատճառով, այս բաները չիմանալով, անասուններուն հաւասարեցաւ:

⁴² Հմմտ. Ծննդ. Բ. 17:

⁴³ Ծննդ. Գ. 22:

⁴⁴ Ծննդ. Գ. 17–18:

⁴⁵ Ծննդ. Բ. 25:

⁴⁶ Սաղմ. ԽԸ. 13, 21:

Ութերորդ՝ ծնունդով, որովհետեւ դրախտին մէջ այսպիսի ծնունդ չըլլար:
Իններորդ՝ կերակուրով, քանի որ դրախտին մէջ ընդհանրապէս զգա-
լի կերակուր չկայ:

Տասներորդ՝ մահուամբ, որովհետեւ դրախտին մէջ մահկանացու չէին:

Իսկ «Իմացում»ը, որ իմաստութիւնն է, երեք է:

Նախ՝ բնական իմաստութիւն, որ ստեղծուած ժամանակ բոլորին հետ
կ'ըլլայ:

Երկու՝ կրթական, որ աշխատանքով կ'առնենք:

Երեք՝ շնորհական, որ Հոգիէն կը պարգեւուի, ինչպէս առաքեալնե-
րուն եւ ուրիշներուն:

Իսկ Ադամին մօտ այս երեքն ալ կային: Բայց, բնական իմաստու-
թեամբ տեսաւ խօսքէն, այդ պատճառով ալ կորսուեցաւ, քանի որ բնա-
կան իմաստութիւնը չի՛ կրնար զանազանել սկզբնական բարին, նաեւ չա-
րը, որովհետեւ երեւոյթէն վեր կը նայի:

Չարը բազմաթիւ յատկութիւններ ունի:

Նախ՝ որովհետեւ համանուն բարի կը կոչուի, սակայն բարիի յատկու-
թիւն չունի:

Երկրորդ՝ քանի որ սկիզբը բարի է, իսկ կատարածին՝ չար:

Երրորդ՝ որովհետեւ բարիով զարդարուած է, սակայն չարը տակն է:

Չորրորդ՝ քանի որ մարմինին համար քաղցր է, իսկ հոգիին համար՝
դառն:

Հինգերորդ՝ որովհետեւ այս կեանքին համար բարի է, իսկ այն կեան-
քին համար՝ չար:

Վեցերորդ՝ ինչքան ատեն որ ողջ ենք, բարի կ'երեւի, իսկ մահէն ետք
կերելի ստոյգ չարը:

Այս բոլորը Ադամի մօտ ցոյց կը տրուին:

Նախ՝ որովհետեւ ծառը «գեղեցիկ» է կ'ըսէ, որ եւ ծառին համանուն էր:

Երկրորդ՝ քանի որ սկիզբը՝ կերած ատեն բարի էր, իսկ երբ կերաւ,
աւարտին չար եղաւ, որովհետեւ լոյսէն մերկացաւ:

Երրորդ՝ քանի որ չարը իր աչքերուն չերեւցաւ, որովհետեւ հաճելի էր
աչքերուն նայելու համար, քանի որ բարիով զարդարուած էր:

Չորրորդ՝ որովհետեւ բերանին մէջ մարմինին համար քաղցր էր, սա-
կայն հոգիին դառնութիւն հասաւ՝ սատանային կողմէ մատնուելով:

Հինգերորդ՝ քանի որ այն կեանքին եւ այն ժամուան համար պտուղը բարի էր, սակայն ուտելէն ետք՝ ոչ:

Վեցերորդ՝ որովհետեւ ինչքան ատեն որ ողջ էր, պտուղը ուտելուն պատիժը չառաւ, իսկ մահէն ետք՝ դժոխք իջաւ: Իսկ կեանքի ծառը ասոր դիմակն է, քանի որ կատարեալ բարի էր, որ ունէր հանգամանքն ու անունը, եւ թէ՛ սկիզբը եւ թէ՛ կատարածին բարի էր, եւ որովհետեւ ներքնապէս եւ արտաքնապէս բարի էր, եւ քանի որ թէ՛ հոգիին եւ թէ՛ մարմինին համար բարի էր, եւ բոլոր կեանքերուն բարի էր, եւ ամէն ժամ բարի էր: Նմանապէս մեղքը մեր եւ բոլոր մարդոց մէջ կը ներգործէ, ինչպէս, օրինակ, սատանան պտուղով Ադամին ըրաւ: Չարին յատկութիւնները մեղքին կը համեմատին, յայտնի է ուղիղ միտքերուն, իսկ բարի գործերուն անհամեմատութիւնները՝ չարին:

Եւ մարդասէր Քրիստոսին փառք, յաւիտեանս [յաւիտենից: Ամէն]:

ԳՐԱԲԱՐԷ ԱՐԵՒՄՏԱՀԱՅԵՐԷՆԻ ՎԵՐԱԾԵՅ
ՎԱՐԱՆԴ (ՅԱԿՈԲ) ՔՈՐԹՄՈՍԵԱՆԸ

